

Közgazdaságtan alapjai 1.

1. A közgazdaságtan tárgya, módszere, alapfogalmak, történeti fejlődés

A. A közgazdaságtan történeti fejlődése

- a) A közgazdaságtan kialakulását az ókorra teszik (pénz funkciói közül az értékmérő, értékörző szerep). Az ókorban az alábbi neves gondolkodók műveiben már találhatunk olyan részeket, amelyek a közgazdaságtanhoz kapcsolódnak:
- **Konfucius:** a gazdaságpolitikai rendszert elemezte, a valutaszabályozással foglalkozott.
  - **Arisztotelész:** elemezte a társadalmi rendet, amely a jólétet biztosítja az emberek számára, ebből fejlődik ki az ökonómia fogalma.
  - **Aquinói Szent Tamás:** az árképzés elméletét dolgozta ki, a kereskedelem és a gazdaság alapjának a magántulajdont tekinti, hangsúlyozza a hitel fontosságát, de a vallás tiltja a kamat szedését (kamattól mentes hitel, illetve nem egyházi személyek adnak hitelt).
- b) **Merkantilizmus:** A XV-XVI. századi **Franciaországban** volt jelen, amelynek központi eleme a kereskedelem és ennek megerősítése. Lényege, hogy a **kereskedelmi egyenleg pozitív legyen**, tehát **többet vigyenek ki az országból**, mint amennyit behoznak. A nemzet gazdagságát, fejlettségét a pénzzel azonosították a cél: pénzt halmozni fel az adott országban. Legfőbb képviselője Jean Baptiste **Colbert** (adó jog, adózás): rendbe tette a királyi kincstárat XIV. Lajos udvarában.
- c) **Fiziolatizmus:** A XVI-XVII. századi **Franciaország és Anglia**, képviselője Francois **Quesnay** volt. Lényege: teljes mértékben **elutasítja az állami beavatkozást**, alapjának a szabad kereskedelmet és egy **alacsony adórendszert** képzeltek el. Isten által elrendelt rendszer, amelybe nem szabad belenyúlni. **Jelentős volt az agrárium szerepe**, ezt tartották a nemzet vagyonosodásának forrásának.
- d) **Klasszikus közgazdaságtani irányzat:** A XVII-XVIII. századi **Anglia**. Ezt a liberalista irányzatot az ipari forradalom teremtette meg. Jeles képviselői voltak Adam Smith, David Ricardo, és Robert Malthus. Ezt az időszakot tekintik a közgazdaságtan megszületésének. Az első munkát **Adam Smith** készítette **1776-ban**, amelynek címe **A nemzetek gazdasága**. A teljes szabad gazdaság áll szemben az állami behatásokkal.
- **Smith álláspontja:** van egy láthatatlan kéz, amely szabályozza a rendszert.
  - **Ricardo: munkaérték elmélete:** 1 termék értékét az határozza meg, hogy mennyi munkát fordítanak a termék létrehozására, ezt munkaórában mérik (ez ma már nem jellemző, nem ez határozza meg a termékek értékét).
  - **Malthus: a népesség növekedésével kapcsolatos elve:** az emberiség olyan mértékben fog növekedni, hogy éhínség, háború, pusztulás következik be, ezért **az önmegtartóztatást javasolja** (kevesebb gyerek, hogy a népesség ne érje el ezt)
- e) **Neoklasszikus közgazdaságtan:** A **klasszikus irányzatok cáfolata**, az áruk értékét nem a munkaórák száma, hanem a szükségletet kielégítő képesség határozza meg. A gazdasági központ szereplője a fogyasztó. Meghatározó alakok: Walras, **Wilfredo Pareto**, Cecil Pigou és Karl Marx. **Karl Marx:** társadalmi következtetést vont le,

kommunizmus elvének közgazdasági kidolgozása. Őt tartják a legjelentősebb közgazdászok felmérés alapján.

- f) **Keynesziánusok:** Keynes a makroökonómia alapjait fektette le, a gazdasági válságokat hatékonyan kezelni csak állami beavatkozással lehet, azért, hogy ne keletkezzen társadalmi sokk. Gondolkodók: Mike Kalecki, Johann Robinson.
- g) **Monetarizmus:** Milton Friedman nevéhez fűződik, Keynes-szel ellentétes felfogás. A chicagói egyetemen alakult ki. Az államoknak nem szabad beavatkozni a gazdasági folyamatokba, liberalizálni kell a piacgazdaságot, csak ez eredményezheti a gazdasági növekedést egy módon léphet közbe: meg kell növelni a gazdaságban lévő pénzt, ez elősegíti a gazdasági növekedést. Példa: Chile gazdaságát átalakították liberalizációval működik az elmélet, de nagy társadalmi szakadékok alakultak ki.

B. A közgazdaságtan alapfogalmai

- a) **A közgazdaságtan fogalma:** azt tanulmányozza, hogy miként használják a társadalmak a szűkös erőforrásaikat értékes termékek és szolgáltatások előállítására, és hogyan osztják el ezeket a különböző egyének között. Alternatív megoldásokat kínál, szemben a jog szabályozó erejével. Gazdagító, az életet jobbra tevő tudomány, amely szabadabbá teszi a gondolkozást.
- b) **Javak:**
- **Szabad javak:** nem fizetünk érte, és kiadásra sem kerül sor a létrehozásához (nincs ára és nincs költsége), mennyisége korlátlan. 4 ilyen: levegő, víz, napfény, homok – a korlátozatlan természeti javak.
  - **Gazdasági javak:** minden, amely nem szabad. 3 típusa van:
    - Privát (magán) javak: pénzért szerzett, mások korlátozottan használhatják.
    - Vegyes javak: részben fizetünk értük, részben támogatás formájában kapjuk.
    - Tiszta közjavak: közvetetten fizetünk értük, nem piaci úton.
- c) **Szűkösség:** A javak mennyisége korlátozott az igényekhez képest azaz nincs kellő mennyiségű termék és szolgáltatás az összes fogyasztói szükséglet vagy töredékének a fedezésére. Tágabb értelemben bármilyen igényre, szűkebb értelemben gazdasági javakra vonatkozik.
- d) **Hatékonyság:** a lehető legtöbb és legjobb minőségű terméket és szolgáltatást nyújtja a meglévő technológia és a szűkös erőforrások rendelkezésre álló mennyisége mellett.
- e) **Paradigmák**
1. **Munkaérték-elmélet:** Adam Smith – A nemzetek gazdagsága 1776. Kimondja, hogy a gazdasági érték kizárólag munkával jön létre.
  2. **Határérték-elmélet:** marginális elmélet. Nem mond eleget az első paradigma: nemcsak a befektetett munka számít, hanem minden dolog értékét az adott pillanatnyi határ nagyság határozza meg, azaz: „ha még egyet veszünk, az mennyibe kerül?” A XX. század elejéig élt.
  3. **Makroökonómiai elmélet:** országok egészét, piacot és piacon kívüli elemeket is elemez. Jelentős képviselője Keynes.
  4. **Glokalizáció:** a globalizáció és az ezredforduló paradigmája.

C. A közgazdaságtan területei

- a) **Mikroökonómia:** Adam Smith a megalapítója. Elkülönült gazdasági egységek viselkedésével foglalkozik, azaz egyedi piacokkal, vállalatokkal és háztartásokkal. A mai mikroökonómia kiterjed a monopóliumok, a nemzetközi kereskedelem, a pénzügyek és más fontos témák tanulmányozására.
- b) **Makroökonómia:** a gazdaság egészének működésével foglalkozik. Megalapítását John Maynard Keynes (A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete c. műve) nevéhez köthetjük. Széles területet fog át, vizsgálja az aggregált beruházás és fogyasztás meghatározó tényezőit, a pénzmennyiség és kamatlábak szabályozását, a nemzetközi pénzügyi válságok okait stb.

D. Gazdaságszervezés

- a) **Három alapkérdése:** Mit? Hogyan? Kinek? – ezekre a kérdésekre válaszolva a közgazdaságtan alternatívákat keres a szükségéből való kilépésre. A társadalmak alternatív gazdasági rendszerekbe tömörülnek, eltérő gazdaságszervezési mechanizmusokkal.
- b) **Gazdaságszervezési módszerek:**
1. **Piacgazdaság:** egyének és magáncégek hozzák meg a termelést és fogyasztást érintő legfontosabb döntéseket. **Kizárólag a piac szabályoz.** Modellszerűen tiszta formában elemzett, **tökéletesen versenyző piac.** Történeti formája a szabad versenyű kapitalizmus. Mit? – legtöbb nyereséget hozó cikk. Hogyan? – legkisebb költségű termelési eljárás. Kinek? – dolgozó egyéneknek, akik bérükkel és jövedelmeikkel vásárolnak. Szélsőséges formája a *laissez-faire gazdaság*.
  2. **Utasításos (bürokratikus) gazdaság:** **Nincs jelen piac,** kizárólag kormányzati utasítások által működik, mint pl. a tervutasítások vagy a hadigazdaság rendszere. **Az alapkérdéseket a kormányzat válaszolja meg,** mivel ő az erőforrások tulajdonosa, és hatalma által érvényesítheti a döntéseit.
  3. **Vegyes gazdaság:** **a modern társadalmak sajátja, a piacgazdaság és az utasításos rendszer kombinációja.** Minden országra jellemző, csak a két tényező súlya és aránya eltérő. **A legtöbb döntés a piacon születik, de a piac működésének felügyeletében nagy szerepe van a kormánynak:** törvényekkel szabályoz, szolgáltatásokat nyújt és korlátoz.
- c) **Választás:** minden gazdaság rendelkezik a szükséges erőforrások bizonyos készletével. A valóságban a mit és hogyan kérdésre a válasz az erőforrások elosztásával születik meg. A korlátozott erőforrásokból így választással döntünk.

2. A termelési tényezők és a termelési lehetőségek határának elemzése

A. **A társadalom technológiai lehetőségei:** Mivel a termékek, alapanyagok egy gazdaságban szűkösen állnak rendelkezésre, ezért a termelés során el kell dönteni, hogy az erőforrásokat mire fordítsák.

a) **Ráfordítások (inputok):** Más néven **termelési tényezőknek** is nevezzük őket. **Olyan termékek és szolgáltatások, amelyeket más termékek és szolgáltatások előállításához használnak.** A gazdaságban az ismert technológiai eljárások szerint használják őket kibocsátás létrehozására. **Kibocsátás** alatt azokat a hasznos javakat és szolgáltatásokat értjük, amelyek a termelési folyamatok eredménye. Az egyes termelési tényezők:

- **termelési erőforrások:** termőföld, ivóvíz, föld kincsei, környezeti elemek, levegő.
- **tőke:** minden olyan tartós javakat jelent, amelyek révén termékeket és szolgáltatásokat állítanak elő.
- **munka:** a termelésre fordított emberi idő, maga a munkafolyamat.

b) **Termelés eredménye (output):** a kibocsátott termék, amely a termelési tényezők függvénye.

B. Termelési lehetőségek határa:

a) **Megmutatja a javak maximális mennyiségét,** amelyet egy gazdaság hatékonyan elő tud állítani a saját technológiai szintjén, meglévő erőforrásainak teljes felhasználásával.

b) Jellemzően úgy jön létre, hogy a választás során **megjelenő javak egyikéről az erőforrásokat a másokra csoportosítják át,** így többféle mennyiség-pár, köztes pozíciójaként van jelen. Ezeket összekötve kapjuk meg a **termelési lehetőségek határát,** vagyis a **TLH görbét.** Másképpen: (x: fogyasztási javak, y: tőke javak, minél nagyobbak a tőke javak, annál kisebbek a fogyasztási javak)

c) A görbe **meredeksége szükségszerűen negatív:** ha az erőforrások adottak, és mindenképpen maximumot akarunk termelni, akkor az egyik termék javára növelve a többletet a másik szükségszerűen csökkenni fog: ez a szűkös erőforrások logikája.

d) **Hatékonyság:** a termelés akkor hatékony, ha a gazdaság nem tud többet termelni egy termékből anélkül, hogy egy másik termékből kevesebbet ne termelne. Ebben a helyzetben a gazdaság elérte a **termelési lehetőségek határát: a görbén elhelyezkedő pontok.**

- **Görbe alatt:** veszteség.
- **Görbe felett:** elérhetetlen, de az erőforrások bővítésével később a görbe kitolható (intertemporális választás).

e) **Alternatív költség:** az az áldozat, hogy lemondunk az egyik termékről, hogy a másik bővíthető legyen, tehát a feláldozott termék vagy szolgáltatás értéke. Mivel gazdasági javakban szűkösek vagyunk, alternatív költséget mindig kell elemezni.

3. A modern vegyes gazdaság

A. Piaci mechanizmus

- a) **A modern vegyes piac/piacgazdaság fogalma:** a világ minden országában a **magánvállalkozások összekapcsolódnak az állami szabályozással**, adóztatással, kormányzati programokkal. Nincs egyetlen olyan egyén, szervezet vagy kormány, amely felelős volna a gazdasági problémák megoldásáért. Ehelyett vállalkozók és fogyasztók **önkéntes cserekapcsolatán**, illetve az árak és piacok koordinációján alapul a rendszer (pl. részvény tőzsde).
- b) **Piac:** eredetileg konkrét helyszín, ahol vevők és eladók személyesen üzletelhetnek. Mai értelemben: **Olyan mechanizmus, amelynek keretében vevők és eladók kapcsolatba lépnek; termékeket, szolgáltatásokat, valamint különféle aktívákat cserélnek, és közben meghatározzák ezek árait.** Uralkodó, formáló ereje: az ízlés és a technológia.
- c) **Ár:** a jószág értéke pénzben kifejezve. A **döntés alapja**, mozgatja a vevőt és az eladót is. Mélyebb szinten a **különböző dolgok cserearányát fejezi ki**, összehangolják a piaci döntéseket. A magasabb árak csökkentik a fogyasztók vásárlását, ösztönzik a termelést. Az alacsonyabb árak bátorítják a fogyasztást, és kedvét szedik a termelésnek. Az **áraknak egyensúlyozó szerepük** van.
- d) **Kínálat: S** – a ténylegesen eladható árujószág. Pozitív meredekségű.
- e) **Kereslet: D** – a fizetőképes vevő. Negatív meredekségű.
- f) **Piaci egyensúly:** A kínálat és a kereslet egyensúlyát jelenti a piacon. Az ún. egyensúlyi ár mellett valósul meg. A fogyasztók éppen annyi terméket és szolgáltatást vennének, mint amennyi szolgáltatást, vagy terméket a termelők kínálnak. Két piac figyelembevételével valósul meg. A piacok a gazdaságban működő összes erő kiegyensúlyozásával alakítják ki, az összes különböző vásárló és eladó közötti egyensúlyt jelenti. Szemléltetésére a **Marshall-kereszt** szolgál.
- g) **Rezervációs ár:** a keresleti és kínálati görbe felső végpontja, az az ár, amelyet még egy vevő pont megfizet.
- h) **Láthatatlan kéz:** Adam Smith szerint **a magánérdek egy jól működő piaci mechanizmus keretei között vezethet közhaszonhoz.** A piacok a lehető legtöbb hasznos terméket és szolgáltatást állítják elő a szűkös erőforrásokból a tökéletes verseny feltételei mellett és piaci kudarcok hiányában. Ahol viszont elterjednek a monopóliumok, súlyossá válik a környezetszennyezés vagy egyéb piaci kudarc, ott elenyészhet a láthatatlan kéz hatékony szerepe.

B. Kereskedelem, pénz és tőke (a modern gazdaság sajátos vonásai):

- a) **Specializáció, szakosodás, munkamegosztás:** megvalósult az országok között a szakosodás, munkamegosztás (Ford - futószalag rendszer), ez azt jelenti hogy az egyes országok különálló részfeladatokra összpontosítják az erőfeszítéseiket és a legelőnyösebb módon használják fel saját képességeiket, erőforrásaikat, ennek a

szakosodásnak és munkamegosztásnak az lett az eredménye, hogy nagyon széleskörű kereskedelmi hálózat alakult ki az egész világon, amely a **globalizáció**.

- b) **Pénz:** az áruk vásárlására használt fizetési eszköz, a csere közvetítője. Formája készpénz vagy folyószámlabetét. Központi szereplővé vált a pénz a modern gazdaságban. A pénzen keresztül a monetáris politika (jegybank politikája) hatással lehet egy ország gazdasági növekedésére.
- c) **Növekedés folyó fogyasztás feláldozásával:** jelenbeli fogyasztástól való tartózkodás jövőbeli fogyasztás érdekében a tudomány és technológiai újítások támogatásával.
- d) **Kapitalizmus:** a magánszemélyeknek lehet tőketulajdona, és nyereséget érhetnek el.

C. A kormányzat beavatkozása

- a) **Szerepvállalás:** A modern gazdaságokban a **kormányok számos feladatot vállalnak magukra** a piaci mechanizmus zavarai láttán (pl. katonaság, rendőrség, meteorológiai szolgálat, közútépítés stb.). A társadalmilag hasznos vállalkozások, mint pl. az űrkutatás vagy a tudományos kutatás, szintén kapnak kormányzati forrásokat. A kormányok szabályozzák a banki szolgáltatásokat, a hulladékgyűjtést és támogatják az oktatást és az egészségügyet is. Az állam adókat szed be az állampolgároktól és az adóbevételeket fordítják különböző területekre.

b) A kormányzat szerepe a modern gazdaságokban:

- (1) **Hatékonyság növelése:** a kormányzatok azért fokozzák a hatékonyságot, hogy elősegítsék a versenyt, korlátozzák a külső gazdasági hatásokat (környezetszennyezés), közjavakat szolgáltatnak. Adam Smith szerint a piaci mechanizmus erényei csak akkor mutathatók meg, ha a tökéletes verseny kifejti szabályozó és egyensúlyozó hatásait. **Tökéletes verseny:** egyetlen vállalat vagy fogyasztó sem elég nagy ahhoz, hogy befolyásolja a piaci árat (pl. gabonapiac). Ekkor az erőforrások elosztása hatékony, a gazdaság a termelési lehetőségek határára kerül. De a piacok sokféle formában sérthetik meg a tökéletes versenyt, ez minden esetben hatékonysághiányhoz vezet.

Piaci kudarcok:

- **Tökéletlen verseny:** más szóval monopolista vonások, jellemzője, hogy egy vagy néhány eladó, ill. vevő hatást gyakorolhat a termék árára. Megemelik az árakat a költségek fölé, és ez leszorítja a fogyasztók vásárlását. Szélsőséges esete a **monopólium:** egyetlen eladó létezik, amely önmagában határozhatja meg egy termék vagy szolgáltatás árát. Szabályzás: piacok megnyitása, ármaximalizálás, trösztellenes törvények.
- **Externáliák vagy túlcsoportulási hatások:** akkor jelentkeznek, ha a vállalatok vagy egyének **tevékenysége folytán költségek vagy előnyök érik az adott piacon kívüli szereplőket**. Külső gazdasági hatások, tevékenységek előnyös vagy hátrányos következményei anélkül, hogy fizetni kellene az előnyért, vagy kártérítést kellene kapni a hátrányért. Létezik tehát **pozitív és negatív** is (pl. zajszennyezés a repülőtér mellett, vagy elektronikus forradalom).
- **Közjavak:** a pozitív externáliák szélső helyzete. Olyan termékek vagy szolgáltatások, amelyeket mindenki használhat, használatukból senki sem zárható ki. Például: nemzetvédelem. Ezeket a kormányzat által begyűjtött

adókból finanszírozzák, így tulajdonképpen az adó olyan, mint a közjavakért fizetendő ár, csak nem önkéntes. Jellemzőik: a szolgáltatást zérus költséggel ki lehet terjeszteni egy újabb felhasználóra (nincs “versengés”), lehetetlen egyeseket kizárni a szolgáltatás használatából (nincs “kizárhatóság”).

- (2) **Méltányosság előmozdítása:** a kormányok adózással és támogatási programok révén mozdítják elő a méltányosságot; a **jövedelmek újraelosztásánál** előnyben részesítenek egyes csoportokat, ugyanakkor a piac tökéletes működése esetén is előállhatnak nemkívánatos eredmények. A piacok nem hoznak létre szükségszerűen méltányos jövedelemelosztást. Egy piacgazdaságban elfogadhatatlan mértékű jövedelmi és fogyasztásbeli egyenlőtlenségek alakulhatnak ki, amelyeket a választók nem tolerálnak. Ennek megoldására a kormányok bevezethetik a **progresszív adóztatást**, miszerint a nagyobb jövedelemre magasabb adókulcsokat állapít meg. Ha ez nem segít, a kormány **transzfereket**, pénzsegélyeket folyósíthat a rászorulóknak.
- (3) **Makrogazdasági stabilitás fenntartása:** a kormányzatok a költségvetési és a monetáris politika eszközeivel fenntartják a makrogazdasági stabilitást; csökkentik a munkanélküliséget és az inflációt, és élénkítik a gazdasági növekedést. A kapitalizmus kezdetei óta jelen vannak az **infláció** (áremelkedés) és a **recesszió** (súlyos munkanélküliség) periodikus hullámai. Ezek az ingadozások **üzleti ciklus** néven is ismertek, ennek kordában tartásának megoldását Keynes nevéhez köthetjük. Lényege: a kormányzat költségvetési és pénzügyi politikájával befolyásolhatja a kibocsátás, infláció és munkanélküliség alakulását.
- a. **Költségvetési (fiskális) politika:** adóztatás és közkiadások folyósítása.
  - b. **Monetáris politika:** a pénzkínálat, kamatlábak szabályozása. Másik probléma a gazdasági növekedés és a termelékenység gyorsítása.
  - c. **Gazdasági növekedés:** az ország összkibocsátásának emelkedése.
  - d. **Termelékenység:** a ráfordítások egységére eső kibocsátás, az erőforrások felhasználásának hatékonysága. Ezeknek a gyorsítását a kormányzatok az adórendszer hatékonyabbá tételével, a nemzeti megtakarítások emelésével, a költségvetési deficit csökkentésével vagy a többlet növelésével érik el.

4. A kínálat és kereslet elmélete

Kínálat és kereslet elmélete: megmutatja, miként határozzák meg a fogyasztói preferenciák az árucikkek iránti fogyasztói keresletet, és hogyan válnak az üzleti vállalkozások költségei a javak kínálatának alapjává.

A. A keresleti függvény

- a) **Keresleti görbe:** jele: **D. Határozott összefüggés érvényesül egy termék piaci ára és a termék keresett mennyisége között egyéb tényezők változatlansága esetén.** Az ár és a vásárolt mennyiség közti viszonyt nevezzük keresleti táblázatnak, amelynek grafikus megjelenítése a keresleti görbe. A kereslet elemzése során a piaci keresletre összpontosítunk. A piaci keresleti görbe úgy határozható meg, hogy összeadjuk az egyének által keresett mennyiségeket minden egyes ár mellett.
- b) **Negatív meredekségű keresleti görbék szabálya:** ha egy termék ára emelkedik, akkor a fogyasztók általában kevesebbet vásárolnak belőle. Hasonlóképpen, **ha az ár csökken, a keresett mennyiség megnő.** Azaz a termék ára és mennyiség között **fordított arányosság** van. Ennek hátterében két ok áll:
- **helyettesítési hatás:** Egy jószág akkor drágul, ha az ára emelkedik. Ha A jószág ára felmegy, általában olcsóbb B, C, D stb. jószágokkal helyettesítem.
  - **jövedelmi hatás:** Ha egy termék ára felmegy, némileg szegényebbé válunk, csökken a reáljövedelmünk, így az adott termék vásárlását visszafogjuk.
- c) **A keresleti görbe háttere:**
- **a fogyasztók átlagjövedelme:** ahogy a jövedelem nő, csaknem mindenből többet vesznek az árak változatlansága mellett is.
  - **piac nagysága:** pl. a népesség nagysága egyértelműen hat a piaci keresleti görbére
  - **összefüggő keresletű cikkek ára és elérhetősége:** különösen fontos a helyettesítő termékek közti kapcsolat. Közel uo. célt szolgál pl. kukoricapehely és zabpehely.
  - **ízlés:** vagy preferenciák, szubjektív tényezők. Kulturális, történelmi hatás, szükséglet, hagyomány, vallás, függőségek.
  - **sajátos hatások:** például aktuális időjárás, közlekedési helyzet.
- d) **A kereslet változásai:** a keresett mennyiség mögöttes tényezőinek nettó módosulásának hatásai. Ha ezek a módosulások pozitívak, akkor a kereslet növekedéséről beszélünk. A kereslet akkor nő (vagy csökken), ha minden piaci ár mellett nő (vagy csökken) a keresett mennyiség. A kereslet változása a keresleti görbe eltolódását eredményezi (pl. ha nő az emberek jövedelme, a keresleti görbe a keresett mennyiség tengelyén pozitív irányba tolódik el, mert többet tudnak venni az emberek).

B. A kínálati függvény

- a) **Kínálati görbe:** jele: **S. A piac kínálati oldalához azok a feltételek tartoznak, amelyek mellett a vállalatok előállítják és értékesítik termékeiket.** Egy termék kínálati táblázata a termék piaci ára és a termelők által értékesítésre előállított mennyisége közötti kapcsolatot mutatja, minden más tényező változatlansága mellett.

A kínálati görbe meredeksége pozitív, árnövekedésre mennyiségi növekedéssel reagál. VAN minimális szintje, ez a C, azaz a költségszint, amely a termék előállításához szükséges ráfordítással egyenlő, ilyen áron nem termel profitot a termék eladása.

- b) **A kínálati görbe háttere:** fontos tudatosítani, hogy a termelők nem pusztán kedvtelésből, hanem a nyereségért állítják elő termékeiket vagy szolgáltatásaikat. Tényezők háttérében:
- **termelési költség:** ha egy termék termelési költségei alacsonyak, akkor a gyártónak megéri nagy mennyiséget értékesíteni. Ha pedig a költség magas, akkor kevesebbet gyártanak, áttérnek más termékekre, vagy szélső esetben tönkremennek.
  - **ráfordítások árai:** a munka, az energia, a gépek, a berendezések ára erősen befolyásoló tényezők lehetnek.
  - **technológia:** a technikai haladásnak köszönhetően ugyanaz a termék kevesebb ráfordítással hozható létre. Ide soroljuk a tudományos felfedezéseket, a létező technológiák jobb alkalmazását vagy a munkafolyamat hatékonyabb átszervezését is.
  - **összefüggő termékek ára:** különösen azoké, amelyet a termelési folyamatban egyaránt létre lehet hozni. Ha az egyik termék ára emelkedik, úgy csökken az őt helyettesítő termék kínálata.
  - **kormányzati politika:** környezeti és egészségügyi megfontolások, adók és minimálbér-előírások, kereskedelempolitikai döntések.
  - **sajátos hatások:** aktuális időjárás, piaci helyzet, piaci szerkezet stb.
- c) **A kínálat változásai:** Az üzleti vállalkozások állandóan változtatják az általuk kínált termékek és szolgáltatások összetételét. Ha megváltozik valami a kínálati tényezők közül, és ez nem a termék saját ára, akkor a kínálat megváltozásáról beszélünk. A kínálat akkor nő (vagy csökken), amikor minden piaci ár mellett nő (vagy csökken) a kínált mennyiség. A kínálat változása a kínálati görbe eltolódását eredményezi (pl. új technológiának köszönhetően csökken a gépkocsik előállításához szükséges munka mennyisége, ami által egy autó előállításának kisebb a költsége, ami a kínálati görbe a keresett mennyiség tengelyén pozitív irányba való eltolódását eredményezi, mert ugyanazzal a költséggel több autót tudnak gyártani).

C. A kereslet és kínálat egyensúlya

- a) **Piaci egyensúly:** annál az árnál és mennyiségnél jön létre, ahol kiegyenlítődnek a kínálat és kereslet erői, ahol a keresett mennyiség megegyezik a kínált mennyiséggel. Ebben az egyensúlyi helyzetben nem érvényesül az áremelő vagy árcsökkentő hatás. Az egyensúlyi árat másképp **piactisztító árnak is nevezzük**, ez a kifejezés arra utal, hogy a vevő és az eladó igényei egyaránt ki vannak elégítve.
- b) **Ábrázolva:** a keresleti és kínálati függvény együttes ábrázolása a **Marshall-kereszt**. Kompetitív piacon **az egyensúlyi ár** a két függvény (**S** és **D**) metszéspontjában található **E** pont. Ha az ár túl alacsony, a keresett mennyiség meghaladja a kínált mennyiséget, **hiány** alakul ki. Ha viszont az ár túl magas, akkor eladhatatlan **többlet** jelentkezik.
- c) **Az egyensúly változásai:** ha a kereslet vagy kínálat mögöttes tényezői módosulnak, az a kereslet vagy kínálat eltolódásához vezet, és megváltozik a piaci egyensúlyi ár és mennyiség.
- d) **Pénztárca szerinti adagolás:** az egyensúlyi árak és mennyiségek meghatározásával a piac elosztja vagy adagolja a társadalom szűkös javait a lehetséges felhasználási módok között. (pl. a magas kukoricaárak ösztönzik a kukoricatermelést, a magasabb

jövedelműek fogyasztanak többet, ha magasak az olajárak, az olajvállalatok kutakat fúrnak a mélyebb partmenti vizekbe is).

5. A kínálat és a kereslet rugalmassága

A. A kereslet és kínálat árrugalmassága

- a) **Kereslet árrugalmassága (árérzékenység):** azt méri, milyen mértékben változik a jószág keresett mennyisége az árváltozás hatására. Az árucikkek rugalmassága nagy eltérést mutat, többféle eset is létezik. A kereslet gazdasági jellegzetességei határozzák meg az egyes termékek árrugalmasságát.
- **Magasabb árrugalmasságra hajlamosít, ha a termék luxuscikk,** ha vannak helyettesítői, ha a fogyasztónak több ideje van az alkalmazkodásra.
  - Ezzel szemben a **kereslet rugalmatlanabb a létszükségleti cikkeknél,** a rosszul helyettesíthető javaknál, és rövid távon mérve.
- b) **Az árrugalmasság pontos meghatározása:** a keresett mennyiség százalékos változását osztjuk az árának százalékos változásával (mindig pozitív számként írjuk fel!). Az így kiszámított rugalmasságot 3 típusba sorolja a közgazdaságtan:
- **árrugalmas keresetű termékek:** ha 1%-os árváltozás nyomán a keresett mennyiség több mint 1%-kal módosul.
  - **árrugalmatlan keresetű termékek:** ha 1%-os árváltozás nyomán a keresett mennyiség kevesebb, mint 1%-kal módosul.
  - **egységnyi termékkereslet változás:** a mennyiség százalékos változása megegyezik az ár százalékos változásával.
- c) **A kereslet árrugalmasságának gyakorlati hatása:** Fontos megvizsgálni, hogy **hogyan hat a vállalkozások összbevételére az árrugalmasság.** Az összbevétel az előállított termék árának és mennyiségének a szorzata.
- Ha a **kereslet árrugalmatlan,** akkor az áresés csökkenti az összbevételt.
  - Ha a **kereslet rugalmas,** abban az esetben az áresés növeli az összbevételt, jellemzően.
  - Ha **egységnyi rugalmasságú** a kereslet, akkor ez nem befolyásolja az összbevételt.
- d) **A keresleti rugalmasság jelentősége:**
- **Árdiszkrimináció:** eltérő ár felszámolása különböző ügyfeleknek ugyanazért a szolgáltatásért (pl. repülőjegyeknél a kis árrugalmasságú üzletembereknek drága jegyet számítanak, a nagy árrugalmasságú turistáknak olcsó jegyet számítanak, így maximalizálva az összbevételt).
  - **A rekordtermés paradoxona (agrártermelés):** nagy talány, amely a rugalmasság segítségével fejthető meg. A termelő úgy hiszi, hogy nagyobb termelés esetén nagyobb lesz a jövedelme, de ez nem feltétlenül igaz. **Magyarázat:** Az élelmiszerek kereslete rugalmatlan, ezért fogyasztásuk alig változik árváltozás hatására. A bőséges termésnek köszönhetően nő a kínálat, és ez rendszerint csökkenti az árat. Az alacsonyabb ár azonban nem sokkal bővíti a keresett mennyiséget. Így a gazdálkodók összességében kevesebb jövedelemre tesznek szert a jó természettel, mint a rosszal.
- e) **A kínálat árrugalmassága:** Azt vizsgálja, hogy a terméknek a kínált mennyisége milyen érzékenyen reagál a piaci ár változására. A kínálat árrugalmassága a kínált mennyiség százalékos változása osztva az ár százalékos változásával. Itt is meg kell vizsgálni, hogy milyen tényezők hatnak a kínálat rugalmasságára:

- Az **egyik ilyen tényező**, amely befolyásolja a rugalmasságot, hogy az adott iparágban **könnyen lehet-e növelni az adott terméknek a termelését**. Ebben az esetben nagy árrugalmasságú kínálatról beszélünk. Ilyen pl. a textilipar, ahol ha nő a pólók ára, akkor is könnyen tudják a termelést növelni.
- Vannak olyan esetek, amikor a **termelői kapacitás korlátozott**. Ebben az esetben kis mértékben, vagy egyáltalán nem lehet növelni a mennyiséget. Erre szokták például hozni az **arany kitermelését**. Hiába nő meg az arany ára, ez nem fogja eredményezni, hogy az arany kitermelt mennyisége növekedjen.
- A **harmadik tényező**, amely hathat a kereslet rugalmasságára az **idő tényező**. Ha több idő áll rendelkezésre, nagyobb lehetősége van a vállalatoknak felkészülni a termelés megnövelésére. **Pl. halászatnál az adott napi kínálat rugalmatlan**, míg közép- és hosszú távon rugalmas (mivel aznap a halat muszáj eladni, ártól függetlenül, mert megromlik, de egy idő után, tudnak több hajót építeni, új halastavakat létesíteni, stb., így nézve pedig rugalmas a kínálat).

f) **A kínálat rugalmasság szerinti fajtái:**

- Beszélhetünk a **teljesen rugalmatlan kínálat** esetéről. Erre példa, hogyha a halászok fognak halat, akkor a halnak az ára (mert a vevők csak friss halat szeretnének) teljesen rugalmatlan, hiszen a termék nem reagált az árváltozásokra, mert a terméket mindenképpen el kell adni.
- A másik eset a **végtelenül rugalmas kínálat** esete, ahol már az ár kismértékű csökkenése esetén is nullára zuhanhat a kínált mennyiség, illetve az ár csekély növekedése óriási mértékű kínálatot szabadíthat fel.

B. Gyakorlati alkalmazás fontosabb gazdasági ügyekre

- a) **Agrárgazdaságtan:** az agrárium termelékenysége nagy mértékben nőtt, ennek következtében **nőtt a kínálat, csökkentek a mezőgazdasági termékek árai**, így a **mezőgazdasági jövedelmek is stagnáltak** (ártámogatás, korlátozások [vámok és kvóták bevezetése], termeléskorlátozás, ezekkel védik a hazai mezőgazdasági piacot).
- b) **Terméskorlátozások:** A **termelők jövedelmeinek csökkenése** (az évek során gyorsan emelkedő termelékenység folytán rohamosan nő a kínálat, míg a kereslet rugalmatlansága miatt alig nő, így az árak és a bevétel csökken) **miatt gyakran fordulnak a kormányzathoz segítségért**. A **terméskorlátozás megemeli a termények árát, ezáltal a farmerek bevételét** (lsd. rekordtermés paradoxona). Ezek a korlátozások viszont előnytelenek a fogyasztók számára. Az intézkedés rontja a hatékonyságot, hiszen a gazdálkodó nyeresége kisebb, mint a fogyasztóknak okozott kár.
- c) **Támogatások:** az **adókkal szemben**, (amelyeket a fogyasztás visszafogására használnak) a **termelés ösztönzésére szolgálnak**. Kiterjedten alkalmazzák őket a mezőgazdaság területén.
- d) **Adóteher-megosztás:** Azt mutatja meg, **milyen gazdasági befolyást gyakorol egy adó végső soron a termelők és fogyasztók reáljövedelmére**. Általános esetben a kereslet és kínálat relatív rugalmasságán múlik. Az adóterhet **továbbhárítják** a fogyasztókra, ha a kereslet rugalmatlan a kínálathoz képest. Az adó **visszahárul** a termelőkre, ha a kínálat rugalmatlan a kereslethez viszonyítva.

- e) **Küszöbár - minimálbér:** törvény írja elő, hogy heti 40 óra munkáért mennyi bruttó bért kell legalább fizetni.
- Okai: jóléti ok a megélhetés biztosítására, fiskális ok: a kormányzat részéről a közjavak miatt. Az egyik problémája, hogy okoz-e munkanélküliséget a minimálbér emelése? A **minimálbér emelkedése**, vagy bevezetése **növeli a munkanélküliséget és elsősorban a szakképzetlen munkaerő foglalkoztatása csökken**. (Kínálati görbét hamarabb metszi az ár vízszintes vonala, kisebb mennyiségnél). A tapasztalati tények azt mutatták, hogy gyakorlatilag egy 10%-os minimálbér emelése 1-3%-os arányban csökkentette a foglalkoztatást, ezt is elsősorban a fiatalok foglalkoztatása területén. Gyakorlottabb munkavállalóknál elenyészőbb volt a hatása ennek a minimálbér emelkedésnek.